

BEZPIECZEŃSTWO PUBLICZNE

Dr Andrzej WARMIŃSKI

ŚRODKI DZIAŁANIA STRAŻY GRANICZNEJ

Oprócz czynności administracyjnych i dochodzeniowo śledczych, przede wszystkim w zakresie swojego działania Straż Graniczna wykonuje czynności operacyjno-rozpoznawcze (rozpoznawcze) i graniczne. W ramach czynności operacyjnych ważną rolę odgrywa rozpoznanie graniczne.

Rozpoznanie graniczne

Rozpoznanie graniczne w Straży Granicznej posiada specyficzne właściwości i wynika z charakteru przestępczości granicznej. Sfera zainteresowania rozpoznania granicznego jest bardzo rozległa i dotyczy wszystkich zdarzeń mających związek z ochroną granicy państwowej. Według T. Ekstowicza¹ rozpoznanie graniczne polega na zdobywaniu, analizowaniu i ocenianiu informacji o przestępczości granicznej, względnie innej działalności skierowanej przeciwko nienaruszalności i bezpieczeństwu granicy państwowej oraz o terenie, warunkach meteorologicznych, itp. realizowanych siłami i środkami Straży Granicznej do ochrony granicy państwowej oraz prowadzenie skutecznych działań granicznych. Charakteryzuje się ono celowością, ciągłością, aktywnością, skrytością, elastycznością, terminowością i wiarygodnością.

W ramach rozpoznania funkcjonariusze organizują operacyjne źródła informacji w celu ich dopływu o wszelkich zagrożeniach na obszarze pogranicza. W tym przedmiocie posiadają te same uprawnienia jak funkcjonariusze Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Policji.

---

¹ T. Ekstowicz, *Wybrane problemy rozpoznania granicznego*, Biuletyn szkolno-pedagogiczny Centrum Szkolenia Straży Granicznej, Kętrzyn 1993, s. 34.

Zadaniem rozpoznania granicznego jest ujawnianie i zwalczanie przestępczości granicznej dotyczącej przemytu materiałów radioaktywnych (uznaje się według międzynarodowej Agencji, że corocznie notuje się od 100–130 prób przemytu co oznacza, iż nasz kraj służy przerzutowi na kierunku wschód zachód², nielegalnej migracji (według opinii funkcjonariuszy Straży Granicznej próbują oni przedostać się najczęściej przez tzw. zieloną granicę do Niemiec), przerzutu przez granicę samochodów pochodzących z kradzieży zazwyczaj na wschód. Trudnią się tym zorganizowane gangi. Procederowi temu towarzyszy przerzut narkotyków, nielegalny handel dziełami sztuki, który splata się z przemytem towarów: alkoholu, papierosów, sprzętu elektronicznego i broni³.

Na uwagę zasługują i godne odnotowania są sukcesy osiągnięte przez polskich pograniczników⁴. Największego postępu dokonano w zwalczaniu przemytu narkotyków i handlu ludźmi. Z roku na rok przybywało przejętego towaru od śladowych ilości na początku lat 90., do rekordowych wyników w przejmowaniu środków halucynogennych i narkotyków. Dobre rezultaty uzyskano również w zwalczaniu przemytu luksusowych samochodów kradzionych na terytorium Unii Europejskiej, a przemyconych do państw Europy Wschodniej. Dzieje się tak dzięki bardzo dobrej współpracy z policjami i służbami innych krajów, w szczególności Niemcami oraz dostępowi do baz danych, co umożliwia szybkie przekazanie informacji na przejście graniczne, zanim łup dojedzie do celu. W związku z powyższym liczba przemyconych pojazdów systematycznie spada. Znacznie ograniczono również zjawisko nielegalnej migracji i niezgodnego z prawem przekraczania granicy. Dzisiaj już rzadko są to duże grupy, a cudzoziemcy nielegalnie przebywający w głębi kraju w skuteczny sposób zostają wydalani i deportowani do kraju z którego pochodzą.

Tak efektywne działania i sukcesy okazały się możliwe dzięki właściwemu doborowi kadr, wyposażeniu funkcjonariuszy w najwyższej klasy nowoczesny sprzęt specjalistyczny oraz ustawowe nadanie uprawnień. Wymienione posunięcia pozwoliły Straży Granicznej stać się równym partnerem w stosunku do innych służb i podnieść jakość działania formacji we współdziałaniu z jednostkami ochrony granicy państw sąsiednich.

---

² „Gazeta Wyborcza”, nr 41 z dnia 18 lutego 1993 roku.

³ T. Ekstowicz, *Wybrane...*, Kętrzyn 1993, s. 37–38.

⁴ M. Piteraszczyk, *Jednodniówka, 16-lecie Straży Granicznej 1991–2007*, Wyd. Komenda Główna Straży Granicznej, Warszawa 2007, s. 6–7.

Kontrola graniczna

W związku z powyższym istotną rolę odgrywa tutaj kontrola graniczna obejmująca ruch osobowy i towarowy w przejściach granicznych, który dzieli się na ruch graniczny międzynarodowy i lokalny. Ruch graniczny międzynarodowy kontrolowany jest przez funkcjonariuszy Straży Granicznej w Granicznych Placówkach Kontrolnych, a lokalny ruch graniczny w strażnicach. Strażnica dokonuje kontroli ruchu osobowego i kołowego w strefie nadgranicznej. Czynią tak w przypadkach uzasadnionych sytuacją graniczną, polegającą na kontroli osób i środków transportu w obsługiwanych przejściach granicznych. Przejścia te przeważnie usytuowane są w miejscowościach, w których rolnicy mieszkają po jednej stronie granicy a ziemię mają po drugiej stronie (dotyczy to granicy południowej). Ułatwia to przejście dla osób zatrudnionych po drugiej stronie granicy.

Kontrola w przejściach dokonywana jest przez kontrolerów wyznaczonych spośród funkcjonariuszy strażnicy, którzy zostali przeszkoleni z zakresu kontroli ruchu granicznego i kontroli celnej w przejściach tak zwanego „małego ruchu granicznego”. W tym zakresie kontroler ma prawo do zatrzymywania środków transportu i osób usiłujących przekroczyć granicę bez wymaganych dokumentów lub na podstawie sfalszowanych. Może legitymować osoby, a w przypadku dokonujących przestępstwa i wykroczenia używać środków przymusu bezpośredniego i broni palnej. Użycie broni palnej przez Straż Graniczną w porównaniu z Policją i Agencją Bezpieczeństwa Wewnętrznego nie różni się. Przypadki użycia są podobne i bardziej dostosowane do realiów występujących zagrożeń wynikających z wykonywania zadań i czynności.

Kontrola graniczna jest wyłącznym obowiązkiem funkcjonariuszy Straży Granicznej i wynika z ustawy o Straży Granicznej.

Osoby przekraczające zachodnią granicę państwową Polski podlegają kontroli obejmującej:

- dokumenty uprawniające do przekroczenia granicy państwowej;
- bagaż;
- środek transportu.

Funkcjonariusz Straży Granicznej nie może dopuścić do przekroczenia granicy zewnętrznej Unii Europejskiej przez osobę, która przy przekraczaniu granicy przedstawia paszport lub dokument podróży:

- nie zawierający odcisków pieczęci, stempli, wpisów lub podpisu osoby uprawnionej do wydawania dokumentu lub gdy znajduje się w nim odcisk pieczęci, stempli lub wpisów nie odpowiadający ustalonym wzorom;

- podpisany przez osobę nieuprawnioną do ich wydania;
- zawierający fotografię nie pozwalającą ustalić tożsamości osoby;
- zniszczony w stopniu uniemożliwiającym stwierdzenie jego ważności lub autentyczności albo tożsamości osoby;
- unieważniony albo zawierający inne wady nie pozwalające ustalić tożsamości osoby.

W takim przypadku Straż Graniczna ma obowiązek podjęcia czynności wyjaśniających daną kwestię. Jeśli zostanie stwierdzone, że przedstawiony dokument został unieważniony, albo istnieje uzasadnione podejrzenie, że został podrobiony, przerobiony lub unieważniony, funkcjonariusz dokument taki zatrzymuje osobie, której zatrzymano paszport lub dokument podróży i wydaje zaświadczenie potwierdzające ten fakt.

Jak już wspomniano Straż Graniczna ma prawo do wydawania wiz i innych zezwoleń na przekroczenie granicy państwowej. Jednakże funkcjonariusze w przejściu granicznym mogą odmówić cudzoziemcowi wydania wize, posiadaną wizę unieważnić, w wypadku zwolnienia od obowiązku posiadania wize, odmówić wjazdu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, jeżeli cudzoziemiec:

- działał na szkodę RP,
- został skazany w RP lub za granicą za zbrodnię lub występki,
- naruszył przepisy ustawy o cudzoziemcach lub przepisy wydane na jej podstawie, albo przepisy o ochronie granic państwowych, bądź przepisy celne lub dewizowe,
- inne okoliczności wskazujące, iż jego pobyt na terytorium RP jest niepożądany ze względu na interes publiczny⁵.

Kontrola graniczna funkcjonariuszy Straży Granicznej obejmuje również dokonywanie kontroli osobistej osób, przeglądanie zawartości bagaży, sprawdzanie ładunków w portach i na dworcach oraz w środkach komunikacji lotniczej, drogowej, kolejowej i wodnej w celu wykluczenia możliwości popełnienia przestępstwa lub wykroczeń zwłaszcza skierowanych przeciwko nienaruszalności granicy państwowej lub bezpieczeństwa w międzynarodowej komunikacji. Powyższe czynności wykonywane są w sposób i na takich samych zasadach jak w przypadku Policji i Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego.

W przypadku zatrzymywania osób usiłujących lub popełniających przestępstwa albo osób, których tożsamość nie można ustalić, funkcjonariusze mają obowiązek doprowadzenia ich do strażnicy lub granicznej placówki kontrolnej

---

⁵ Por. *Ustawa o cudzoziemcach*, Dz. U. z 2003 roku, Nr 127, poz. 1175.

Straży Granicznej. Przy wykonywaniu tej czynności funkcjonariusze stosują przepisy kodeksu postępowania karnego.

W trakcie kontroli granicznej funkcjonariusze Straży Granicznej mają prawo przeszukania osób, rzeczy, bagażu, pomieszczeń, środków transportu w celu zabezpieczenia śladów i dowodów przestępstwa przed ich utratą lub zniekształceniem. Do wykonywania tej czynności również stosuje się przepisy kodeksem postępowania karnego.

Straż Graniczna może dokonać przeszukania na podstawie postanowienia sądu lub prokuratora. Jedynie w przypadkach nie cierpiących zwłoki jeżeli potrzeba przeprowadzenia przeszukania wynikła w czasie dokonywania kontroli granicznej lub w pociągu, a natychmiastowe skontaktowanie się z prokuratorem nie jest możliwe, zwłoka zaś grozi utratą lub zniekształceniem dowodu albo ucieczką osoby podejrzanej. Czynności tej można dokonać na podstawie nakazu komendanta właściwej jednostki Straży Granicznej.

Przeszukanie także wymaga zatwierdzenia przez prokuratora. W ramach wykonywanej codziennie kontroli na granicy funkcjonariusze Straży Granicznej mogą zatrzymać lub wycofać do nadawcy szkodliwy materiał promieniotwórczy, środki chemiczne i biologiczne z granicy państwa. Są to środki i substancje stanowiące największe zagrożenie dla życia i zdrowia, oraz otaczającego środowiska.

Grupy pościgowe

Oprócz rozpoznania operacyjnego funkcjonariusze Straży Granicznej prowadzą działania pościgowe, zaporowe i likwidujące stan zagrożenia. Są to zorganizowane, planowo realizowane czynności zmierzające do uzyskania informacji o przestępstwach, wykroczeniach godzących w nienaruszalność granicy państwowej lub porządek publiczny na pograniczu zmierzające do ujęcia sprawców tych czynów. Dotyczy to przestępstw niszczenia mienia, nielegalnych przekroczeń granicy i przewozu towarów, podrobienia dokumentów itp.

Grupy pościgowe utrzymywane są w oddziałach odwodowych, a w strażnicach w zależności od sytuacji, w stanie gotowości do natychmiastowego wyjazdu (wyjścia) w teren w ciągu doby. Grupy te biorą udział we wszystkich działaniach pościgowych. Jej zadaniem jest: tropienie sprawców przestępstw po śladach, poszukiwanie osób oraz udzielanie pomocy innym organom państwowym i instytucjom. Zadania te wykonywane są poprzez działania rozpoznaw-

czo-pościgowe, przeszukiwanie terenu, zabudowań i miejsc trudnodostępnych, zbieranie danych od ludności pogranicza o osobie ściganej, legitymowanie, zatrzymywanie i doprowadzanie osób podejrzanych, tropienie śladów sprawców nielegalnych przekroczeń granicy, wymianę informacji z przełożonymi i utrzymywanie stałej łączności radiowej pomiędzy grupami pościgowymi. W zależności od sytuacji w działaniach wykorzystuje się psy tropiące.

Podczas działań pościgowych bardzo często stosowanym środkiem jest zapora stanowiąca rozwiniętą rubież w sile drużyny z zadaniem zatrzymania ściganych osób. Organizuje się ją na ustalonym odcinku lub doraźnie, stosownie do sytuacji wyposażając w środki transportu i łączności. W działaniach można zastosować również zasadzkę. Zasadzkę stosuje się w wypadku posiadania konkretnych lub prawdopodobnych wiadomości o miejscu i czasie zamierzonego przestępstwa granicznego. Warunkiem powodzenia zasadzki jest odpowiednie zamaskowanie, dobór funkcjonariuszy, trafny wybór miejsca, skryte zajęcie stanowisk oraz utrzymanie w tajemnicy miejsca i czasu jej przeprowadzenia. Przy zasadzce w miarę potrzeb wyznacza się odwód .

W trakcie podejmowanych działań pościgowych oraz operacyjnych i nie tylko Straż Graniczna najczęściej wykorzystuje będące na wyposażeniu:

- pojazdy obserwacyjne przeznaczone do patrolowania terenu, wykrywania i rozpoznawania obiektów, rejestracji na taśmie wideo wyników prowadzonej obserwacji i określania współrzędnych położenia obiektu,
- urządzenia do kontroli bagaży promieniami rentgena zainstalowanymi na podwoziu chevroleta X-Ray 101,
- samochody terenowe typu Land Rover i Mercedes,
- motocykle KTM oraz czterokołowe TRX,
- skutery śnieżne,
- okręty pełnomorskie t. SKS-40 – „Kaper-1”, „Kaper-2”,
- okręty patrolowe t. 901, 918,
- łodzie pontonowe t. SAR 1500 – „Strażnik 1”, „Strażnik 2”,
- poduszkowce t. Griffon 2000TD,
- jednostki interwencyjno-pościgowe t. IC 16 M,
- jachty t. PZ-1759 „Galeon” „Karawela II”,
- samoloty: PZL-104 M Wilga 2000, PZL M28-05 Skytruck, PZL M-20 Mewa,
- śmigłowce: PZL W-3 Sokół, PZL W-3AM Anakonda, PZL Kania, PZL Mi-2,
- cyfrowe centrale telefoniczne, centra radiowe i radiotelefony, aczkolwiek od pewnego czasu wycofuje się pistolety P – 83 i P – 64.

Natomiast na terenach, na które nie można dotrzeć pojazdami mechanicznymi, Straż Graniczna pełni służbę na koniach.

Środki prewencyjne

Utrzymanie ładu i porządku publicznego obejmuje teren pogranicza, strefy nadgranicznej i przejść granicznych. Zadania w tym zakresie wykonuje Straż Graniczna pełniąc służbę graniczną w formie patroli, posterunków stałych i doraźnych oraz przy użyciu jednostek pływających. Określa to zarządzenie Komendanta Głównego Straży Granicznej w sprawie sposobu pełnienia służby granicznej i prowadzenia działań granicznych.

Patrol graniczny jest elementem służby granicznej, wykonującym zadania po wyznaczonej trasie lub określonym odcinku granicy państwowej, łącząc ruch z obserwacją i nasłuchiowaniem w sposób jawny lub zamaskowany. Do zadań patrolu granicznego należy: prowadzenie rozpoznania, zabezpieczenie odcinków dogodnych do przekroczenia granicy usytuowanych w terenie pokrytym, trudnym do zabezpieczenia, kontrola znaków granicznych, tablic informacyjnych i służących urządzeń ochronie granicy, kontrola osób i pojazdów mechanicznych w strefie nadgranicznej. Patrol graniczny w służbie działa prowadząc obserwację terenu, rozmowy z mieszkańcami, przeszukiwanie rejonów zagrożonych, badanie śladów i znalezionych przedmiotów. Rozmowy z mieszkańcami mają duże znaczenie. Ochrona granicy bowiem, nie może obejść się bez pomocy ludności pogranicza. Współpraca z ludnością przynosi wymierne korzyści w walce z przestępczością graniczną.

Posterunek graniczny wykonuje zadania ochrony granicy państwowej w ściśle określonym stałym lub doraźnie wyznaczonym miejscu. Jest stosowany: w miejscach kontroli ruchu osobowego, przejściach granicznych, przystaniach rybackich, przy wejściach do portu, doraźnie w miejscu ze śladami i dowodami przestępstwa lub do zabezpieczenia rejonu zakwaterowania granicy. Posterunek pełni służbę w sposób ciągły. Zadaniem posterunku jest: kontrola ruchu osób poprzez legitymowanie, zatrzymywanie i kontrolowanie pojazdów. Natomiast w odniesieniu do zabezpieczenia śladów i dowodów przestępstwa chroni je przed zniszczeniem, zniekształceniem, zatarciem przez czynniki zewnętrzne.

Całkowicie odmiennym elementem prewencyjnej służby granicznej jest dozór. Dozór wykonuje zadania ochrony granicy przy użyciu jednostek pływających. Służba dozoru polega na patrolowaniu określonego odcinka granicy

oraz prowadzeniu obserwacji lustra wody i brzegów rzeki. Do zadań dozoru należy obserwacja odcinka rzeki i brzegów i kontrola połączona z legitymowaniem załóg jednostek sportowych i rybackich naruszających przepisy żeglugo- we i graniczne. Wyróżnia się stały i ruchomy dozór na jednostce pływającej. Stały dozór działa następująco: w dryfie z prądem rzeki dopływa do wyzna- czonego miejsca i pełni tam służbę na kotwicy – na powierzonym odcinku wykonuje zadania posterunku granicznego prowadząc obserwację lustra wody i brzegów. W czasie przepływu do miejsca pełnienia służby i powrotu działa jak patrol graniczny. Z kolei ruchomy dozór przemieszcza się na włączonym silniku lub dryfując z prądem rzeki prowadzi obserwację na powierzonym do ochrony odcinku granicy.

Użycie jednostek pływających

Użycie jednostek pływających jest specyficznym środkiem i instrumentem działania funkcjonariuszy Straży Granicznej. Korzysta się z niego na obszarze wód przybrzeżnych, w dwunastomilowej granicznej terytorialnej strefie morskiej. Według ustawy o Straży Granicznej, w przypadku gdy wymagają tego względy obronności państwa lub nienaruszalność granicy państwowej, dowódca jednostki pływającej Straży Granicznej na morskich wodach wewnętrznych i morza terytorialnego może:

- wezwać statek do zmniejszenia prędkości przepływu, zatrzymania się do kontroli oraz zastosowania się do wskazanego kursu przepływu;
- zatrzymać statek, sprawdzić dokumenty dotyczące statku i ładunku, wylegitymować załogę oraz znajdujących się w nich pasażerów, zbadać ładunek i przeszukać pomieszczenia, a także zatrzymać osobę podejrzaną o popełnienie przestępstwa;
- zmusić statek do zawinięcia do wskazanego portu, jeżeli kapitan nie stosuje się do wydanych poleceń.

Przepisy ustawy o Straży Granicznej stanowią, że dowódcy jednostek pływa- jących Straży Granicznej mają prawo do podejmowania takich działań, również gdy statek na morskich wodach wewnętrznych lub na morzu terytorialnym:

- przyjmuje na pokład lub wysadza ludzi wbrew obowiązującym przepi- som;
- dokonuje załadunku lub wyładunku towarów poza miejscami do tego wyznaczonymi;

- opuszcza port bez kontroli granicznej;
- nawiązuje łączność z wybrzeżem w celach przestępczych;
- łowi ryby lub eksploatuje w inny sposób wody i dno morskie wbrew obowiązującym przepisom;
- wpływa na obszar strefy czasowo zamkniętej dla żeglugi i rybołówstwa;
- zakotwicza poza miejscem do tego przeznaczonym;
- narusza przepisy dotyczące bezpieczeństwa żeglugi i transportu;
- narusza przepisy sanitarne lub ochrony środowiska.

Uprawnienia o których mowa przysługują dowódcom jednostek Pływających Straży Granicznej, także w stosunku do statków pływających przez morze terytorialne, na których pokładzie zostało popełnione przestępstwo podczas ich przepływu przez morze, jak:

- skutki przestępstwa rozciągają się na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej;
- przestępstwo narusza porządek publiczny na morzu terytorialnym, jest to konieczne do zwalczania nielegalnego handlu narkotykami lub substancjami psychotropowymi;
- kapitan statku, przedstawiciel dyplomatyczny albo urzędnik konsularny państwa, do którego należy statek, wzywa pomocy dowódcy jednostki pływającej Straży Granicznej.

Wobec uzasadnionego podejrzenia, że statek w czasie pobytu na morskich wodach wewnętrznych lub na morzu terytorialnym RP i mimo wezwania do zatrzymania się lub po zatrzymaniu go usiłuje zbiec, dowódca jednostki pływającej Straży Granicznej, może zarządzić w celu zatrzymania statku wszczęcie pościgu. Jeżeli obcy statek znajduje się poza granicą państwową na morzu, lecz w strefie polskiej, to pościg za nim można wszcząć jedynie wówczas, gdy nastąpiło naruszenie polskich przepisów prawnych obowiązujących w tej strefie. Pościg na morzu prowadzą jednostki pływające Straży Granicznej oraz statki powietrzne Ministerstwa Obrony Narodowej wykonujące zadania w ochronie granicy państwowej.

Przed rozpoczęciem pościgu na morzu przez statki pływające należy z odległości umożliwiającej odebranie sygnału, przekazać wizualny i dźwiękowy sygnał nakazujący zatrzymanie statku.

Jednostki pływające w celu zatrzymania statków stosują sygnały międzynarodowego kodu sygnałowego z jednoczesnym wystrzeleniem, dla zwrócenia uwagi statku, dwóch nabojęw sygnałowych koloru zielonego z zapalaniem w nocy dwóch zielonych świateł rozpoznawczych na maszcie przysługujących jednostkom pływającym ochraniającym granicę państwową. Sygnałem

do zatrzymania statków, stosowanym przez statki powietrzne są dwa naboje sygnałowe koloru zielonego wystrzelonego przez dziób statku.

Pościg rozpoczęty na polskich wodach morskich, na polskim morzu terytorialnym lub w polskiej wyłącznej strefie ekonomicznej może być kontynuowany poza granicę morza terytorialnego lub tej strefy, pod warunkiem, że nie został przerwany. Ciągłość pościgu powinna być zachowana niezależnie od tego, czy on jest prowadzony przez jednostki pływające, czy też we współdziałaniu tych jednostek ze statkami.

Statek powietrzny, wzywający do zatrzymania się statku pływającego, ściga ten statek do czasu przybycia jednostki pływającej Straży Granicznej w celu przejścia pościgu. Prawo pościgu ustaje, gdy ścigany statek wejdzie na morze terytorialne.

W każdym przypadku zatrzymania statku pływającego przez Straż Graniczną należy sporządzić podpisany przez obie strony protokół w dwóch egzemplarzach, w języku polskim i angielskim, z których jeden należy doręczyć kapitanowi statku zatrzymanego, który może wnieść do protokołu lub w oddzielnym piśmie swoje zastrzeżenia i uwagi w dowolnym języku.

Jeżeli statek pływający nie zatrzyma się na wezwanie statku Straży Granicznej i usiłuje zbiec, dowódca jednostki pływającej ma prawo podjąć skuteczne środki do jego zatrzymania. W takiej sytuacji może on wydać rozkaz oddania strzału ostrzegawczego w powietrze, następnie zaś strzału przez dziób i za rufę statku. Jeżeli statek mimo tego nie zatrzyma się i nie zastosuje do wezwania, dowódca jednostki pływającej może rozkazać otworzyć ogień do tego statku.

Należy podkreślić, iż używanie broni pokładowej przez jednostki pływające Straży Granicznej do ścigania statków może mieć jedynie miejsce w sytuacjach wyjątkowych jako środek ostateczny, gdy inne środki nie są wystarczające do zatrzymania statku lub wymuszenia posłuszeństwa, lecz nie powinno zmierzać do jego zatopienia. Zasady te stosuje się w pościgu na morskich wodach wewnętrznych, na morzu terytorialnym, i pełnym morzu.

Środki edukacyjno-wychowawcze

Działania Straży Granicznej w zakresie edukacji i wychowania polegają na sprawowaniu patronatu nad szkołami w celu kształtowania świadomości obronnej młodzieży. Dotyczy to nie tylko dwóch szkół mieszczących się w Chełmie i Lubaniu Śląskim, w których utworzone są klasy o profilu wojskowym.

W szkole w Lubaniu Śląskim prowadzone są zajęcia z rozszerzonym programem z przysposobienia obronnego. Wykładów udzielają w nich doświadczeni funkcjonariusze szkolący młodzież w sprawach organizacji, zasad postępowania, podstaw prawnych działania itp. Generalnie na terenie całej Polski jest 21 szkół. Szkoły te promują tradycje formacji ochrony granic wśród młodzieży i rozbudzają zainteresowanie służbą na granicy.

Inna jest rola szkół profilowanych, które obok promocji kwestii etycznych rozwijają praktyczne umiejętności do pełnienia służby. W ramach prowadzonych zajęć przekazuje się wiedzę dotyczącą udzielania pierwszej pomocy, strzelectwa nabywa wiedzy z zakresu terenoznawstwa, a niejednokrotnie bierze praktyczny udział w patrolowaniu granicy wraz z funkcjonariuszami Straży Granicznej.

Oprócz sprawowania patronatu nad szkołami funkcjonariusze pomagają w prowadzeniu klas o profilu STRAŻ GRANICZNA, jak również wspomagają organizacje harcerskie i stowarzyszenia patriotyczno – wychowawcze. Chodzi tu o Związek Harcerstwa Polskiego, Związek Harcerstwa Rzeczypospolitej i Związek Strzelecki STRZELEC. W ramach Związku Harcerstwa Polskiego funkcjonuje Harcerska Służba Graniczna, którą prowadzi funkcjonariusz Straży Granicznej. Zdaniem funkcjonariuszy w Polsce działa około 50 takich drużyn harcerskich, a upływem czasu powstają nowe w szczególności na Pomorzu i Śląsku. Najwięcej z nich znajduje się na terenie Podlaskiego Oddziału Straży Granicznej. W harcerstwie stosuje się przede wszystkim formy metodyczne działania Straży Granicznej typu: terenoznawstwo, podchody, obserwację i inne.

Zadaniem każdego Komendanta Oddziału Straży Granicznej jest edukacja. W tym zakresie upoważnione osoby dokonują cyklicznych spotkań z przedstawicielami szkół (dyrektorami, wychowawcami, nauczycielami) oraz rodzicami uczniów. Służą one realizacji przedsięwzięć patriotycznych i nie tylko. Uczą zachowań obronno – ochronnych przed wszelkimi zagrożeniami i niebezpieczeństwami. Jednocześnie wpływają na kształtowanie postaw proobronnych młodzieży, a także przyczyniają się do stwarzania atmosfery sprzyjającej pogłębieniu wiedzy. Tym samym działania te spotykają się z wysoką oceną wśród społeczności i środowiska szkolnego.

Obok wymienionych form współpracy, duże znaczenie posiada udział w szeregu lokalnych i państwowych uroczystościach oraz organizowanych festynach, które służą budowaniu właściwych relacji i przekształcają się w przyjaźnie.

Zakończenie

Członkostwo Polski w Unii Europejskiej, oraz obecność w strefie Schengen, umożliwiły osobom swobodę podróżowania przez granice wewnętrzne Unii Europejskiej. W ten sposób zniknęły wszelkie ograniczenia i bariery co w rezultacie wpływa na rozwój kontaktów handlowych, społecznych, kulturalnych. Jednocześnie prowadzi do dalszego zbliżenia między państwami sąsiadującymi, a także między ich obywatelami.

Straż Graniczna w nowych uwarunkowaniach prawnych i politycznych zmieniła taktykę działania. W miarę potrzeb i w zależności od zakresu i intensywności podejmowanych działań i wyzwań, systematycznej ewolucji podlegają jej struktury, tak aby należycie utrzymywać wysoki poziom bezpieczeństwa i porządku publicznego nie tylko na terytorium naszego kraju, ale również na rozszerzonym obszarze strefy Schengen.

W tym zakresie Straż Graniczna wciąż doskonali stosowane metody i formy działania. Rozszerzenie zadań nałożyło na nią nowe zadania tym samym rozszerzając uprawnienia. Funkcjonariusze otrzymali uprawnienia do działania na terenie całego kraju oraz nowe instrumenty prawne do walki z przestępczością.

Obecnie Straż Graniczna jest formacją właściwie zorganizowaną i posiada odpowiednio przygotowane trójszczeblowe struktury. W ich skład wchodzi Komendant Główny, Oddziału i Granicznej Placówki Kontrolnej. Wzajemne relacje poszczególnych organów i ogniw organizacyjnych gwarantują realizację nałożonych przez państwo zadań zarówno w aspekcie wewnętrznym, jak i w wymiarze zewnętrznym, chroniąc nie tylko granicę państwową, ale i granicę zachodnią Unii Europejskiej.

Realizacji wyznaczonych zadań służą przyznane przez państwo środki prawne i instrumenty działania. Do podstawowych należy zaliczyć przede wszystkim: kontrolę graniczną, prawo użycia broni palnej, środki przymusu bezpośredniego, możliwość legitymowania, zatrzymania, przeszukania, środki techniczne, grupy pościgowe, użycie jednostek pływających itd. Służą one wykonywaniu zadań rozpoznawczych, operacyjno – śledczych i prewencyjnych w strefie nadgranicznej, obszarze pogranicza, w przejściach granicznych i na terytorium państwa. Ponadto umożliwiają realizację czynności planowania, szkoleniowe, administracyjne, logistyczne i kontrolne na podstawie przepisów prawa.

Zgodnie z Ustawą najważniejszym zadaniem Straży Granicznej jest ochrona granicy państwowej, a także organizowanie i dokonywanie kon-

troli ruchu granicznego, wydawanie zezwoleń na przekraczanie granicy państwowej, w tym wiz oraz przeciwdziałanie przestępczości granicznej. W obrębie zainteresowania tej formacji znajdują się przede wszystkim przestępstwa i wykroczenia związane z przekraczaniem granicy państwowej, przemytem towarów objętych akcyzą oraz broni, amunicji, materiałów wybuchowych, radioaktywnych i niebezpiecznych oraz narkotyków i środków odurzających. Straż Graniczna zwalcza także przewóz odpadów i międzynarodowy przemyt zabytków, jak również nielegalną migrację osób.

Wraz z wejściem Polski do strefy Schengen przed Strażą Graniczną pojawiły się kolejne wyzwania. Formacja uzyskała nowe funkcje odpowiadając między innymi za zabezpieczenie zewnętrznej granicy Unii Europejskiej oraz bezpieczeństwo granic wewnętrznych Unii Europejskiej. Zniesienie kontroli granicznych, nie spowodowało spadku bezpieczeństwa. Przeciwnie, możliwość korzystania z Systemu Informacyjnego Schengen oraz współpraca z policją i służbami granicznymi sąsiadów Unii Europejskiej wzmocniła pozycję Straży Granicznej, która obecnie wykonuje również zadania policyjne.

Włączenie Polski do Strefy Schengen zmieniło częściowo charakter służby funkcjonariuszy Straży Granicznej. Na tym odcinku polskiej granicy, która jednocześnie jest granicą wewnętrzną strefy Schengen, zniknęły kontrole ruchu granicznego, wzmocniona za to została służba patrolowa i kontrole legalności pobytu cudzoziemców na terytorium RP. Na odcinkach granicy ze Słowacją, Czechami, Niemcami i Litwą funkcjonariusze koncentrują się na ujawnianiu fałszerstw dokumentów uprawniających do wjazdu i pobytu na terytorium RP oraz całej Strefy Schengen, a także na przeciwdziałaniu nielegalnemu wwozowi na terytorium kraju materiałów niebezpiecznych lub szkodliwych dla środowiska naturalnego (śmieci, odpadów, materiałów wybuchowych, materiałów o zwiększonej radiacji itp.), przemytowi narkotyków i środków odurzających, wywozowi z Polski przedmiotów zabytkowych. W ramach tych działań realizowane są także czynności zlecone przez uprawnione organy krajowe oraz zagraniczne w ramach Systemu Informacyjnego Schengen – SIS i egzekwowanie przestrzegania przez podróżnych zasad wwozu na terytorium RP towarów akcyzowych.

Zadania te realizowane są przez tzw. mobilne patrole, które na wyznaczonych obszarach dokonują legitymowania osób i kontroli środków transportu. Nadal przeprowadzane są kontrole legalności pobytu cudzoziemców na terytorium RP i wynikające z nich czynności urzędowe w stosunku do osób przebywających w Polsce nielegalnie. Realizowane są także działania mające

na celu utrzymanie porządku publicznego w strefie nadgranicznej i ochronę międzynarodowych szlaków komunikacyjnych.

Rekapitułując, należy stwierdzić, że organizację działań granicznych obejmują sprawdzone, własne i innych państw procedury. Są one na bieżąco doskonalone. W coraz szerszym zakresie działania wspomagane są środkami technicznymi umożliwiającymi szybkie przemieszczanie się, komunikowanie, rozpoznanie materiałów niebezpiecznych i identyfikację dokumentów.

BIBLIOGRAFIA

Akty prawne

Ustawa z dnia 12 października 1990 roku o Straży Granicznej, Dz. U. Nr 78, poz. 462 z późn. zm., T. j. Dz. U. z 2007 r., Nr 82, poz. 558.

Ustawa z dnia 12 października 1990 roku o ochronie granicy państwowej, T. j. z 2009 r., Nr 12, poz. 67.

Ustawa z dnia 21 marca 1991 roku o obszarach morskich Rzeczypospolitej Polskiej i administracji morskiej, Dz. U. Nr 32, poz. 445.

Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 roku o cudzoziemcach, Dz. U. z 2003 roku, Nr 128, poz. 1175 z późn. zm.

Ustawa z dnia 13 czerwca o udzieleniu cudzoziemcom ochrony na terytorium RP, Dz. U. z 2003 roku, Nr 128, poz. 1176 z późn. zm.

Ustawa z dnia 27 lipca 2002 roku o zasadach wjazdu i pobytu obywateli państw członkowskich Unii Europejskiej oraz członków ich rodzin na terytorium RP, Dz. U. Nr 141, poz. 1180 z późn. zm.

Ustawa z dnia 22 stycznia 1999 roku o ochronie informacji niejawnych, Dz. U. z 2005 roku, Nr 196, poz. 1631.

Ustawa z dnia 14 marca MSWiA o ustanowieniu „Programu modernizacji Policji, Straży Granicznej, Państwowej Straży Pożarnej i Biura Ochrony Rządu w latach 2007–2009.

Zarządzenie Komendanta Głównego Straży Granicznej z dnia 21 sierpnia 2007 roku w sprawie organizacji Komendy Głównej Straży Granicznej.

Zarządzenie Nr 47/91 z dnia 16 maja 1991 roku, w sprawie zorganizowania Straży Granicznej i rozformowania Wojsk Ochrony Pogranicza.

Zarządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 19 lipca 1991 roku, w sprawie upoważnienia Straży Granicznej do udzielania wiz – Monitor Polski Nr 24, poz. 169.

Decyzja z dnia 3 kwietnia 2008 roku Komendanta Głównego Straży Granicznej w sprawie Komendy Głównej Straży Granicznej.

Protokół ustaleń nr 34/91 posiedzenia Rady Ministrów w dniu 23 lipca 1991 roku.

Literatura

- Ekstowicz T., *Wybrane zagadnienia rozpoznania granicznego*, „Biuletyn Szkolno-Pedagogiczny Centrum Szkolenia Straży Granicznej”, Kętrzyn 1993.
- Hanausek T., *Prawo policyjne*, komentarz część I, Katowice 1992.
- Janicki M., *Problemy ochrony granic*, „Biuletyn Szkolno-Pedagogiczny Straży Granicznej”, Kętrzyn 1993.
- Lisiecki M., *Ochrona granic państwa w końcu XX wieku*, Materiały z Konferencji część I, Kętrzyn 1993.
- Lisiecki M., *Straż Graniczna a Policja Państwowa*, CZATY, Warszawa 1993.
- Mazurek S., *Ochrona granic państwa*, Kętrzyn 1993.
- Pokróczyński W., Straszewski K., Terlikowski T., *System Bezpieczeństwa Publicznego*, Warszawa 1996.
- Wojcieszczuk A., Materiały z Konferencji w dniu 5–6 czerwca 1995.
- Ochrona granic państwa w końcu XX wieku*, Materiały z Konferencji w mikołajkach, część I, Mikołajki 1993.
- Informacja Wydziału Prasowego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 31 marca 2000 roku.
- „Jednodniówka”, *16-lecie Straży Granicznej 1991–2007*, Wyd. Komenda Główna Straży Granicznej, Warszawa 2007.
- „Straż Graniczna” nr 3 i 4, Komenda Główna Straży Granicznej, Warszawa 1995.

Czasopisma

- „Gazeta Wyborcza” nr 41, z dnia 18 lutego 1993 roku.

Internet

<http://www.sg.bip.mswia.gov.pl>

<http://pl.wikipedia.org>